

УДК 821.161.2'276.6:656.61

© Бондаренко Є. В., 2016 р.

<http://orcid.org/0000-0003-4802-2228>

Бондаренко Є. В.

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО- МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У поданій статті розкрито особливості мотивації та засоби мотивування навчально-професійної діяльності майбутніх судноводіїв. Обґрунтовано основні засади дослідження мотивації досягнення успіху у професійному самовизначенні та саморозвитку особистості у майбутніх фахівців морського профілю. Аналіз літератури дозволив дійти висновку, що навчальна мотивація складається з трьох складових (спрямованість, стійкість і динамічність). В навчальній мотивації майбутніх фахівців діють три її основних типи: діловий, змагальний та пізнавальний. Провідними вимогами до якостей випускників, котрі навчаються у вищому морському навчальному закладі, є такі: вміння працювати у колективі та бути комунікабельним фахівцем; вміння розв'язувати та приймати відповідальні рішення в умовах надзвичайних ситуацій на борту судна; опановувати себе у різних ситуаціях на борту судна.

Ключові слова: *мотив, мотивація, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, навчальна мотивація.*

Бондаренко Е. В. Мотивационный компонент профессионально-речевой компетентности будущих судоводителей: теоретические основы. *В данной статье раскрыты особенности мотивации и средства мотивирования учебно-профессиональной деятельности будущих судоводителей. Обоснованы основные принципы исследования мотивации достижения успеха в профессиональном самоопределении и саморазвитии личности у будущих специалистов*

морского профиля. Анализ литературы позволил прийти к заключению, что учебная мотивация состоит из трех составляющих (направленность, стойкость и динамичность). В учебной мотивации будущих специалистов действуют три ее основные типа: деловой, состязательный и познавательный. Ведущими требованиями к качествам выпускников, которые учатся в высшем морском учебном заведении, являются такие умения: работать в коллективе и быть коммуникабельным специалистом; умение решать и принимать ответственные решения в условиях чрезвычайных ситуаций на борту судна; овладевать собой в разных ситуациях на борту судна.

Ключевые слова: мотив, мотивация, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, учебная мотивация.

Bondarenko Ye. V. Motivational Component of Professional and Speech Competence of Future Navigators: Theoretical Foundations. The present article deals with peculiarities of motivation and also motivation means of learning – professional activity of future navigators. Prove basic principles of research motivation to achieve success in professional personal indemnity and self-development of personality of future specialists in maritime profile. Analysis of literature is allowed to conclude, that academic motivation consists of three components, namely orientation, stability and dynamism. Training motivation of future professionals consists of three basic types, namely business, competitive and informative. Guidance requirements for the quality of graduates who study in higher maritime educational establishments and who will work in international crews, namely: ability to work in a team and be a sociable specialist; ability to resolve and make responsible decisions in emergency situations on board; master themselves in various situations on board.

Keywords: motive, motivation, internal motivation, external motivation, training motivation.

Постановка проблеми. Ураховуючи активізацію міжнародних зв'язків України, одним із пріоритетних завдань вищої освіти, зокрема вищих навчальних закладів морського профілю, стає

підвищення якості професійної підготовки компетентних судноводіїв. У цьому контексті особливого значення набуває така важлива проблема, як формування професійно-мовленнєвої компетентності курсантів – майбутніх судноводіїв, а саме її мотиваційного компонента. Розв’язання зазначеної проблеми сприяє вирішенню таких важливих завдань, як оптимізація самотійної роботи курсантів у процесі вивчення фахових дисциплін, науково-дослідницької діяльності.

Метою статті є висвітлення теоретичних засад дослідження мотиваційного компонента професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв; завданням – розкриття суті понять «мотивація», «навчальна мотивація», її типів, особливостей навчальної мотивації майбутніх судноводіїв.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукових джерел (Є. Брильова, О. Доброштан, В. Захарченко, О. Євсєєва, В. Лук’яненко, О. Лучанінова, А. Маслоу, О. Попова, О. Сморочинська) свідчить, що проблема формування мотивації навчання майбутніх фахівців-судноводіїв є однією з важливих у професійній педагогіці. На правомірну думку науковців, саме пізнавальна мотивація є основою мотиваційного компонента компетентностей майбутніх судноводіїв, зокрема й їхньої професійно-мовленнєвої компетентності.

Виклад основного матеріалу. У вищих навчальних закладах виникають нові проблеми та задачі, які пов’язані з вихованням майбутнього компетентного фахівця, а саме забезпечення високого рівня професіоналізму, активності, відповідальності, вміння працювати у колективі, швидко вирішувати та орієнтуватись у критичних ситуаціях, приймати самотійні рішення, сумлінно ставитися до своєї праці, вдосконалювати свої знання та вміння, розширюючи поле їх застосування. При цьому слід наголосити, що пріоритетного значення в навчальному процесі набуває формування та розвиток пізнавальної мотивації.

Суть поняття «мотивація» у галузі професійної освіти висвітлювалося як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями (Г. Асєєв, Д. Гілфорд, Є. Ільїн, І. Ільїн, К. Ізард, А. Леонтєєв, Г. Мерфі, М. Савчин, О. Сасновський, В. Шапар, Х. Хекхаузен) [1, 9, 11].

На думку О. Лучанінової, складовою частиною мотивації є система механізмів, факторів, процесів, котрі актуалізують виникнення спонукань до участі в реальній або потенційно можливій професійно значущій ситуації.

У сучасній педагогічній літературі не має чіткого визначення поняття «мотивація», тому це поняття розглядають крізь психологічні аспекти. Науковці правомірно наголошують на тому, що це явище має психологічну основу, воно трактується як:

- сукупність факторів, що підтримують і направляють, тобто визначають поведінку (Ж. Годфруа) [6];
- сукупність мотивів (А. Аверін) [2];
- процес психічної регуляції певної діяльності (М. Магомедов-Емінов) [12];
- процес формування мотиву (Є. Ільїн) [9].

Формування мотивації майбутніх фахівців передбачає створення позитивного ставлення до навчального процесу та зацікавленість заняттями. Сформована мотиваційна сфера відображає систему цінностей у майбутнього фахівця-судновода, потенційні можливості розкриття особистості в навчально-професійній діяльності та виявлення значення цієї діяльності для особистості студента, прагнення до визначення місця навчального матеріалу в професії (Є. Ільїн) [9].

Поняття «мотивація» відображає певні мотиви. Вчені визначають початкове походження терміну «мотив» (від лат. «movere» – надавати руху, штовхати).

З позиції О. Лучанінової та І. Сталь, мотив – це усвідомлена потреба, яка спричинює діяльність особистості та визначає її спрямованість.

О. Леонт'єв [11] стверджує, що в якості мотиву доцільно розглядати не потребу, а предмет потреби.

На думку І. Бега [3], існує два основних типи мотивів навчання, так, наприклад, престиж майбутньої професії та авторитет навчального закладу. При цьому, науковець зазначає, що сьогодні зростає велика кількість студентів, які не збираються працювати за фахом, а вступили до вищого навчального закладу, тому що їм в

цілому подобається певна навчальна дисципліна, а також з метою підвищення власного інтелектуального рівня.

З точки зору Є. Ільїна [9], більшість студентів вищого навчального закладу мають такі мотиви, як-от: легкість вступу до вищого навчального закладу, уникнення служби в армії, проведення часу з однолітками та наявність диплома про вищу освіту. На думку вченого, набуті знання, освіта у вищому навчальному закладі, на жаль, втрачають свою цінність, а навпаки, набуває особистісного значення отримання диплома про вищу освіту.

Стосовно навчальної мотивації слід зазначити, що це поняття досліджується у багатьох роботах зарубіжних науковців, а також учених із пострадянського простору (І. Бех, А. Вербицький, С. Занюк, Є. Ільїн, І. Кон, Т. Ньюкомб, А. Реан, К. Фельдман, В. Юркевич). Науковці виявили ряд мотивів, які визначають вибір вищого навчального закладу та спеціальності: інтерес до професії, потенційні здібності до певної діяльності, прагнення до навчання, бажання розширювати знання, а також знайти хорошу роботу після закінчення вищого навчального закладу, її потенціал у забезпеченні високого соціального статусу тощо.

В. Шищенко [18] зазначає, що треба створити певні умови для створення навчальної мотивації у майбутніх фахівців, задля цього слід активізувати у навчально-професійній діяльності самостійність та ініціативність студентів.

Навчальну мотивацію А. Маркова, О. Сергєєнкова [13,16] розглядають як окремий вид мотивації, котрий виявляється в навчальній діяльності. У навчальній мотивації визначають ряд передумов, важливих для підвищення ефективності навчальної діяльності, зокрема майбутніх судноводіїв:

- засоби організації навчально-виховного процесу в освітній установі;
- врахування суб'єктних особливостей майбутніх фахівців;
- високий рівень підготовки викладачів до створення пізнавальної мотивації у студентів засобами свого навчального предмету;
- якість навчання англійської мови за професійним спрямуванням.

На думку О. Євсеєвої, О. Сергєєнкової, [10, 16] навчальна мотивація складається з трьох складових: *спрямованість, стійкість і динамічність*. Автор наголошує, що слід урахувати також і структуру мотиваційної сфери людини, зокрема до неї входять: сенс навчання, потреба у навчанні, мотив навчання, мета.

У цьому контексті привертає увагу позиція саме О. Євсеєвої [10] стосовно того, що навчальна мотивація – це є окремий вид мотивації, який має складну структуру, представлену внутрішньою і зовнішньою мотивацією.

З позиції П. Гальперіна [5], в навчальній мотивації майбутніх фахівців діють три її основних типи: *діловий, змагальний та пізнавальний*.

Діловий – це такий вид навчальної мотивації, якій цілком не пов'язаний з процесом навчання і є зовнішнім стосовно його. Науковець називає цей тип мотивації «ділова мотивація». Наприклад, у навчанні на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням ділова мотивація виникає при виконанні різноманітних форми самостійної роботи.

Змагальний – це є вид мотивації, котра відображає прагнення кожного студента бути першим у навчальному процесі, в своїй справі, стати лідером у академічній групі.

Пізнавальний – це, на думку науковця, мотиви, котрі пов'язані зі змістом навчально-професійної діяльності, а також процесом її розгортання. Наприклад, пізнавальна мотивація виникає в процесі виконання творчої, навчально-дослідницької, науково-дослідницької діяльності, самостійної роботи, тобто всіх видів праці, які актуалізують креативний, інтелектуальний потенціал студентів, їхнє критичне, аналітичне мислення.

В аспекті професійної підготовки саме майбутніх судноводіїв пріоритетними стають такі мотиви, котрі безпосередньо пов'язані з профілем підготовки цих фахівців та вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) майбутнього судноводія передбачає підготовку висококваліфікованих та компе-

тентних майбутніх фахівців, відповідальних, конкурентоспроможних на ринку праці, спроможних до ефективної роботи відповідно до світових стандартів. Ці фахівці мають уміти орієнтуватися у змішаних областях діяльності. В ОКХ майбутніх судноводіїв у цілому віддзеркалюються вимоги до освіти, професійної підготовки, особистісних якостей, системи компетентностей, якими мають володіти випускники вишу, визначається місце фахівців у соціальному просторі.

Зазначений документ відображає ті мінімальні вимоги щодо освіти майбутнього судноводія, котрі представлені в галузевих стандартах вищої морської освіти (ГСВМО) [4], Міжнародній конвенції з підготовки та дипломування моряків та несення вахти (ПДМНВ) [15] 1978 року з поправками 1995 та 2010 років, документах Міжнародної морської організації стосовно підготовки моряків та безпеки судноводіння. Керуючись цими документами, ми можемо зазначити, що в них узагальнюються вимоги до якостей випускників, котрі навчаються у вищому морському навчальному закладі та які будуть працювати у інтернаціональних екіпажах, а саме:

- вміння працювати у колективі та бути комунікабельним фахівцем;
- вміння розв'язувати та приймати відповідальні рішення в умовах надзвичайних ситуацій на борту судна;
- опановувати себе у різних ситуаціях на борту судна.

Отже, однією з провідних умов ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців морського профілю у вищому навчальному закладі є забезпечення їхньої мотивації.

Мотивація студентів у немовному вищому навчальному закладі, а саме морського профілю, є складовою частиною при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням. Багато вчених (П. Робінсон, А. Уотерс, Т. Хатчінсон), котрі зосереджують увагу на методах та прийомах викладання англійської мови, вважають, що мотивація студентів вищого навчального закладу відображає їхні прагнення оволодіти майбутньою професією. На думку І. Зайцевої [7], мотивація студентів у вищих навчальних закладах поділяється на

зовнішню на внутрішню. Для студентів у морських навчальних закладах забезпечення внутрішньої мотивації є однією з важливих умов ефективної роботи в інтернаціональному екіпажі.

Характеризуючи мотивацію, слід наголосити, що багато педагогів та психологів приділяють увагу мотивам у вивченні професійно-орієнтованих дисциплін та виділяють такі основні аспекти: бажання досягти своєї мети, прагнення витратити зусилля для цього, позитивне ставлення до майбутньої професії.

Ззовні впливає багато факторів (позитивних або негативних) на мотивацію курсантів:

- вплив людей, які оточують курсанта (батьки, командири, викладачі, друзі);
- попередній досвід у вивченні фахових дисциплін.

Якщо курсант перебуває під впливом зовнішніх факторів, котрі можуть бути позитивними або негативними, викладач має вирішувати такі завдання: створити сприятливу атмосферу, в якій є можливою успішна інтеріоризація фахових дисциплін, виявлення зацікавленості курсантів до їх вивчення, підтримка студента з боку викладача та взаємопідтримка майбутніх фахівців, упровадження засобів активізації творчого потенціалу, запобігання надмірній критиці.

На виникнення внутрішніх мотивів курсантів впливають також використання певної методики, особистість викладача, фізичні умови, можливість досягнення успішності. При цьому наголосимо, що саме успішність відіграє важливу роль у забезпеченні мотивації курсанта. У зв'язку з цим, важливим завданням викладача є ставити реальні цілі, давати завдання, які будуть відповідати рівню знань та вмінь курсантів.

На думку Л. Гончаренко, О. Сморочинської [17], важливою умовою розвитку мотивації курсантів з оволодіння професійними знаннями є таке: курсанти мають усвідомлювати мету вивчення фахових дисциплін та їхню важливість у майбутній професійній діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, мотиваційний компонент професійно-мовленнєвої компетентності

майбутніх судноводіїв відображає інтерес до предмета та процесу підготовки, зокрема до змісту навчальних професійно орієнтованих дисциплін, прагнення до спілкування іноземною мовою в різних контекстах професійної діяльності, бажання розвивати себе як фахівця, котрий володіє рідною та іноземними мовами, знаннями про культурну спадщину різних країн. Перспективи дослідження окресленої проблеми полягають у висвітленні когнітивної та процесуальної складових професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх судноводіїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асеев В. Г. Мотивація поведінки і формування особистості / В. Г. Асеев. – М., 1976. – 158 с.
2. Аверін В. А. Психологія особистості: навч. посіб. / В. А. Аверін – СПб. : Вид-во Михайлова В.А., 1999. – 89с.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : Науково-методичний посібник. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Напрямок підготовки 6.070104 Морський та річковий транспорт: Офіц. вид. – К. : ВидавІнформ ОНМА, 2010. – 14 с. – (Міністерство освіти і науки України).
5. Гальперін П. Я. психологія мислення та навчання у поетапному формуванні розумових дій / П. Я. Гальперін // Дослідження мислення у радянській психології : сб. ст. / Акад. наук ССРСР, Ін-т філософії ; від. ред. Є. В. Шорохова. – М., 1966. – С. 236-277.
6. Годфруа Ж. Що таке психологія : В 2-х т./ Ж. Годфруа ; [пер. с франц. Н. Н. Аліпова]. – М. : Мір, 1992. – Т.1. – 496 с.
7. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів / І. В. Зайцева. – Ірпінь : Редакціоно-вид. відділ АДПС України, 2000. – 191 с.
8. Захарченко В. М. Проблеми професійної підготовки фахівців морського флоту // сучасне судноплавство і морська освіта : Матеріали міжнародної науково – технічної конференції. – Одесса, 2004. – С. 22-24.
9. Ільїн Є. П. Мотивація та мотиви/ Є.П. Ільїн. – СПб. : Пітер, 2002. – 508 с.

10. Євсєєва О. Г. Теоретико-методичні основи діяльнісного підходу до навчання математики студентів вищих технічних закладів освіти : монографія / О. Г. Євсєєва. – Донецьк : ДонНТУ, 2012. – 455с.
11. Леонтєєв О. М. Потреби, мотиви та емоції / О. М. Леонтєєв. – М. : Педагогіка, 1971. – 186 с.
12. Магомед-Емінов М. Ш. Трансформація особистості / М. Ш. Магомед – Емінов. – М. : Психоаналітична Асоціація, 1998. – 496 с.
13. Маркова А. К. Формування мотивації навчання / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвіта, 1990. – 192 с.
14. Маслоу А. Мотивація та особистість / А. Маслоу. – СПб. : Євразія, 2001. – 475 с.
15. Міжнародній конвенції з підготовки та дипломування моряків та несення вахти 1978 року(ПДМНВ-78) з поправками (консолідований текст) // International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW1978), as amended (consolidated text). – СПб.: ЗАО «ЦНИИМФ», 2010. – 806 с.
16. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова та ін. – К. : ЦУЛ, 2012. – 168 с.
17. Сморочинська О. О. Соціокультурні аспекти фахової підготовки майбутніх судноводіїв // Психолого – педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика : [матеріали I Всеукраїнської науково- методичної конференції] (21-22 листопада 2011 р., м. Херсон): [у 2-х ч.]. – Ч. 2. – Херсон: РПО, 2011. – С. 123-127.
18. Шищенко В. О. Особливості навчальної мотивації студентів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://intkonf.org/shishenko-vo-osoblivosti-navchalnoyi-motivatsiyi-studentiv/>